

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Białymstoku

LBI-4101-19-02/2013
P/13/149

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Białymstoku
ul. Akademicka 4, 15-267 Białystok
T +48 85 874 81 00, F +48 85 874 81 33
lbi@nik.gov.pl

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli

P/13/149 – Ochrona praw autorskich w szkołach wyższych

Jednostka przeprowadzająca kontrolę

Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Białymstoku

Kontroler

Marcin Bielawski, starszy inspektor k. p., upoważnienie do kontroli nr 87289 z dnia 3 grudnia 2013 r.

Maciej Brzosko, inspektor k. p., upoważnienie do kontroli nr 87290 z dnia 3 grudnia 2013 r.

Mariusz Lenkiewicz, inspektor k. p., upoważnienie do kontroli nr 87299 z dnia 10 grudnia 2013 r.
(dowód: akta kontroli str. 1-6)

Jednostka kontrolowana

Uniwersytet w Białymstoku, ul. Marii Skłodowskiej-Curie 14, 15-097 Białystok

Kierownik jednostki kontrolowanej

Prof. dr hab. Jerzy Nikitorowicz Rektor Uniwersytetu w Białymstoku do 31 sierpnia 2012 r.,
prof. dr hab. Leonard Etel Rektor Uniwersytetu w Białymstoku od 1 września 2012 r.
(dowód: akta kontroli str. 7-8)

II. Ocena kontrolowanej działalności

Ocena ogólna

Na Uniwersytecie w Białymstoku (zwanym dalej „UwB”) nie wprowadzono spójnego systemu zapobiegania i wykrywania naruszeń praw autorskich obejmującego całość problematyki ich ochrony.

Podjęte działania i wprowadzone procedury, zarówno na poziomie Uczelni jak i niektórych wydziałów, zmierzały do przeciwdziałania naruszeniom w tym zakresie. Badanie ich skuteczności, przeprowadzone na podstawie analizy prac licencjackich i magisterskich wykazało, że były one skuteczne na Wydziale Prawa, który wykorzystywał narzędzia informatyczne do badania prac dyplomowych. Natomiast w dwóch z 10 analizowanych prac na Wydziale Ekonomii i Zarządzania ujawniono, niezakwestionowane przez promotorów i recenzentów, zapożyczone treści, których źródeł nie wskazano. Warunkiem niesprzyjającym wykrywaniu i zapobieganiu naruszeń praw autorskich, jest stwierdzone na wydziałach Ekonomii i Zarządzania oraz Pedagogiki i Psychologii nadmierne obciążenie promotorów liczbą studentów sporządzających pod ich opieką prace dyplomowe.¹

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. Ocena procedur i działań podejmowanych w celu przeciwdziałania naruszeniom praw autorskich

Opis stanu faktycznego

1.1. Zarządzeniem Rektora UwB w sprawie elektronicznego archiwizowania prac dyplomowych² od 1 października 2013 r. wprowadzono obowiązek archiwizowania prac dyplomowych w wersji elektronicznej za pomocą systemu Archiwum Prac Dyplomowych (dalej „APD”), procedurę antyplagiatową oraz reguły postępowania w przypadku korzystania z systemu antyplagiatowego. Studenci, stosownie do postanowień zarządzenia, zobowiązani zostali do złożenia oświadczenia o: samodzielny napisaniu pracy, przestrzeganiu praw autorskich przy jej sporządzaniu oraz udzieleniu UwB nieodpłatnej licencji na umieszczenie i przechowywanie pracy w wersji elektronicznej w zbiorach systemu APD w zakresie koniecznym do weryfikacji autorstwa i ochrony przed jego

¹ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie.

² Nr 18 z dnia 16 maja 2013 r.

przywłaszczeniem (system APD i składanie oświadczeń przez studentów na Wydziale Ekonomii i Zarządzania funkcjonował już od stycznia 2011 r.). W zarządzeniu nie określono jednak na przykład maksymalnej liczby studentów mogących znaleźć się pod opieką jednego promotora, sposobu sprawdzania przez promotora samodzielności złożonej pracy licencjackiej, magisterskiej i doktorskiej, czy też trybu postępowania w przypadku stwierdzenia podejrzenia złożenia pracy będącej plagiatem.

(dowód: akta kontroli str. 9-15)

Procedury zapobiegania i wykrywania naruszeń praw autorskich obejmujące całość problematyki ich ochrony wprowadzone zostały na dwóch wydziałach Uniwersytetu, wykorzystujących narzędzia informatyczne do wykrywania plagiatów:

- a) dziekan Wydziału Prawa wprowadził Regulamin Antyplagiatowy³, na mocy którego warunkiem dopuszczenia pracy dyplomowej do obrony było jej poddanie procedurze antyplagiatowej za pomocą programu antyplagiatowego;
- b) dziekan Wydziału Ekonomiczno-Informatycznego Filii UwB w Wilnie wydał zarządzenie⁴, ustalające procedurę badania prac w zakresie przestrzegania praw autorskich.

Pozostałe siedem Wydziałów UwB na mocy m.in. uchwał rad wydziałów oraz komunikatów dziekanów stworzyły wewnętrzne (wydziałowe) procedury dyplomowania, określające sposób wyboru tematyki pracy dyplomowej i promotora, przygotowania pracy do obrony oraz zasady przeprowadzania egzaminów dyplomowych. Opracowano również standardy prac dyplomowych, ustalające wymogi techniczne pracy oraz sposób korzystania w nich z materiałów źródłowych.

(dowód: akta kontroli str. 16-68)

Uwagi dotyczące
badanej działalności

Na UwB nie skorzystano z możliwości wprowadzenia spójnego systemu zapobiegania i wykrywania naruszeń praw autorskich, obejmującego całość problematyki ich ochrony na poziomie Uczelni. W ocenie NIK, wprowadzenie takiego systemu umożliwiłoby skuteczniejsze przeciwdziałanie naruszeniom praw autorskich.

Prodziekan ds. Dydaktycznych i Studenckich wyjaśnił, że pomimo braku formalnych zapisów w Uczelnianym Systemie Zapewnienia i Doskonalenia Jakości Kształcenia UwB podjął szereg działań zmierzających do przeciwdziałania zjawiskom plagiatu. Dyskusję w tej sprawie podjęto na Senackiej Komisji ds. Kształcenia w 2010 r., której efektem była opinia Komisji rekomendująca szereg działań adresowanych do podstawowych jednostek organizacyjnych(...).

(dowód: akta kontroli str. 69-78)

1.2. W celu podkreślenia wagi przestrzegania praw autorskich Senacka Komisja ds. Kształcenia wydała 16 kwietnia 2010 r. opinię, w której rekomendowała:

- informowanie studentów na początkowych zajęciach seminaryjnych, czym jest plagiat, jak korzystać z publikacji i jakie konsekwencje grożą za popełnienie plagiatu,
- uwzględnienie problemu plagiatowania na zajęciach z ochrony własności intelektualnej,
- włączenie problematyki plagiatu w wydziałowy system zapewnienia jakości kształcenia poprzez: dbałość o poziom prac, dyskusje o zjawisku plagiatu na radach wydziałów poświęconych jakości kształcenia, opracowanie standardów postępowania w sytuacji stwierdzenia plagiatu, ograniczenie ilości osób pozostających pod opieką jednego promotora,
- rozważenie możliwości zastąpienia prac licencjackich innym sposobem kończenia studiów pierwszego stopnia, co pozwoliłoby na zmniejszenie liczby studentów pozostających pod opieką jednego promotora.

Ponadto Komisja wskazała, że sprawdzanie prac dyplomowych programem antyplagiatowym nie stanowi rozwiązania, chociaż poprzez oddziaływanie psychologiczne może odnieść skutki prewencyjne. Umożliwia bowiem porównanie pracy jedynie z pracami znajdującymi się w bazie danych, zaś wprowadzenie pracy do tej bazy wymaga zgody autora. Komisja stwierdziła, że najwłaściwszym sposobem walki z plagiatem byłoby utworzenie systemu bazy danych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

³ Zarządzeniem nr 14 z dnia 17 grudnia 2012 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu antyplagiatowego określającego zasady działania na Wydziale Prawa UwB systemu Plagiat.pl, zmienionego zarządzeniem nr 3 z dnia 16 maja 2013 r.

⁴ Nr 38 z dnia 1 lipca 2011 r.

Uczelnia, w ramach Międzyuniwersyteckiego Centrum Informatyzacji bierze udział w inicjatywie mającej na celu opracowanie ogólnopolskiego systemu antyplagiatowego (OSA).
(dowód: akta kontroli str. 79-95)

1.3. Zajęcia z ochrony własności intelektualnej prowadzone były w ramach przedmiotu:

- „Ochrona własności intelektualnej” – na kierunkach: bezpieczeństwo narodowe, europeistyka, prawo, administracja, biologia, chemia, ochrona środowiska, edukacja, techniczno-informatycznym, informatyka i ekonometria, informatyka, matematyka, kulturoznawstwo, informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, ekonomia, międzynarodowe stosunki gospodarcze, ekonomiczno-prawnym, praca socjalna, pedagogika, filozofia, stosunki międzynarodowe,
- „Media i ochrona własności intelektualnej” – na kierunku zarządzanie,
- „Ochrona praw własności intelektualnej oraz bezpieczeństwo i higiena pracy” – na kierunku historia,
- „Etyka zawodowa i ochrona własności intelektualnej” – na kierunku socjologia,
- „Prawne aspekty działalności naukowej i zawodowej” – na kierunku fizyka.

Na kierunkach filologia polska oraz filologia, programy nauczania nie uwzględniały oddzielnych zajęć dotyczących ochrony praw autorskich, jednakże – zgodnie z przyjętymi efektami kształcenia - inne zajęcia zapewniały nabycie podstawowej wiedzy i zasad z zakresu ochronnych praw autorskich.

Programy zajęć na studiach III stopnia (doktoranckich) uwzględniły tematykę praw autorskich w ramach studiów doktoranckich z zakresu prawa oraz historii i socjologii (odpowiednio na przedmiotach „Etyka zawodowa” i „Etyka zawodowa i prawa autorskie”). Także na studiach doktoranckich z językoznawstwa i literaturoznawstwa zapewniono nabycie podstawowej wiedzy i zasad z zakresu ochronnych praw autorskich.

(dowód: akta kontroli str. 96-116)

1.4. UwB nie dokonywał oceny ryzyka wystąpienia plagiatów. Prorektor ds. Dydaktycznych i Studenckich wyjaśnił, że ocena taka będzie możliwa po wprowadzeniu systemu antyplagiatowego w skali całej uczelni. Władze uczelni mają jednak świadomość istnienia tego zjawiska, czego dowodem są rekomendacje zawarte w opinii Senackiej Komisji ds. Kształcenia.
(dowód: akta kontroli str. 76-78)

1.5. W okresie objętym kontrolą, tj. od 1 października 2011 r. do 15 stycznia 2014 r., Polska Komisja Akredytacyjna przeprowadziła pięć wizytacji na pięciu różnych wydziałach UwB. W raporcie z 26 czerwca 2013 r., sporządzonym po wizytacji na kierunku informatyka przeprowadzonej na Wydziale Ekonomiczno-Informatycznym Filii UwB w Wilnie, wskazano, że *„zakupiono i wdrożono program antyplagiatowy w celu podniesienia jakości i wiarygodności prac licencjackich”* oraz, że procedura zakończenia studiów licencjackich na wydziale obejmuje m.in. złożenie dokumentów, w tym oświadczenia o samodzielnym napisaniu pracy dyplomowej. Z kolei w raporcie z 2 sierpnia 2013 r., sporządzonym po wizytacji na kierunku filologia polska przeprowadzonej na Wydziale Filologicznym, stwierdzono, że *„W Instytucie Filologii Polskiej stosuje się system antyplagiatowy do oceny samodzielności wykonania prac dyplomowych, ale jest to jedyna forma monitorowania tych prac – nie bada się losowo ich poziomu ani nie weryfikuje zasadności ich ocen”*. Faktycznie jednak wymieniony wydział nie stosował programu (systemu) antyplagiatowego. W pozostałych trzech przypadkach Komisja nie odnosiła się do kwestii ochrony praw autorskich.
(dowód: akta kontroli str. 117-118)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości:

Ocena cząstkowa

Na UwB nie opracowano spójnego systemu zapobiegania i wykrywania naruszeń praw autorskich, obejmującego całość problematyki ich ochrony na poziomie Uczelni, co umożliwiłoby skuteczniejsze przeciwdziałanie naruszeniom praw autorskich. Różnego rodzaju procedury wprowadzono zaś na poszczególnych wydziałach. Na wszystkich kierunkach studiów podjęto działania mające na celu zapoznanie studentów i doktorantów z problematyką ochrony praw autorskich.

2. Ocena procedur i działań podejmowanych w celu wykrywania naruszeń praw autorskich

Opis stanu faktycznego

2.1. W roku akademickim 2011/2012 w UwB studiowało 9.067 studentów, w tym 5.610 na studiach I stopnia, 2.316 na studiach II stopnia, 1.044 na jednolitych studiach magisterskich oraz 97 na studiach III stopnia. Studia w formie niestacjonarnej odbywało 5.985 osób, z czego 2.239 na studiach I stopnia, 2.582 na studiach II stopnia, 952 na jednolitych studiach magisterskich oraz 212 na studiach III stopnia. W roku akademickim 2012/2013 liczba studentów wynosiła 9.070 osób, w tym 5.655 osób studiowało na studiach I stopnia, 2.313 na studiach II stopnia, 988 na jednolitych studiach magisterskich oraz 114 na studiach III stopnia. Studia w formie niestacjonarnej odbywało 5.420 osób, z czego 2.152 na studiach I stopnia, 2.282 na studiach II stopnia, 750 na jednolitych studiach magisterskich oraz 236 na studiach III stopnia.

W latach akademickich 2011/2012 i 2012/2013 złożono odpowiednio 1.776 i 1.945 prac licencjackich, z których pozytywnie oceniono kolejno 1.774 (99,89% złożonych) i 1.944 (99,99%). Liczba prac magisterskich złożonych i pozytywnie ocenionych w roku akademickim 2011/2012 wynosiła 2.528. W roku następnym złożono 2.487 prac, z których pozytywnie oceniono 2.481 (99,76%). W latach tych złożono też odpowiednio 9 i 13 rozpraw doktorskich, obroniono zaś kolejno 6 (66,67%) i 14 (107,7%).

W okresie objętym kontrolą nie było przypadków pisania prac dyplomowych poza Uczelnią.
(dowód: akta kontroli str. 119-146)

W latach akademickich 2011/2012 i 2012/2013 na UwB było odpowiednio 470 i 496 promotorów prac licencjackich, magisterskich i doktorskich. Prawie połowa z nich w kolejnych z lat objętych kontrolą (211 i 215, tj. odpowiednio 44,89% i 43,35%) miała pod opieką nie więcej niż czterech studentów. Odpowiednio zaś 65 (13,83%) i 76 (15,32%) promotorów opiekowało się nie więcej niż ośmioma studentami, 74 (15,75%) i 50 (10,08%) nie więcej niż 12 studentami, 42 (8,94%) i 56 (11,29%) nie więcej niż 16 studentami, a 28 (5,96%) i 51 (10,28%) nie więcej niż 24 studentami. Powyżej 25 studentów znajdowało się pod opieką 50 promotorów w roku akademickim 2011/2012 i 48 w roku następnym (co stanowiło 10,64% i 9,68% ogółu promotorów), z których odpowiednio 14 (2,98%) i 15 (3,02%) stanowili promotorzy opiekujący się liczbą studentów większą niż 40, zatrudnieni na Wydziałach Ekonomii i Zarządzania oraz Pedagogiki i Psychologii. Wśród promotorów, posiadających pod opieką największą liczbę studentów:

- 13 - opiekowało się 40-49 studentami,
- sześciu - miało pod opieką od 50 do 59 studentów,
- trzech - miało pod opieką 60-69 studentów,
- czterech - miało pod opieką 70-79 studentów,
- jedna osoba - opiekowała się 81 studentami, a kolejna 82.

Z wyjaśnień złożonych przez 16 promotorów posiadających pod opieką powyżej 40 studentów wynika, że ośmiu z nich pracowało również na innych uczelniach, w tym w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Suwałkach, Wyższej Szkole Ekonomicznej w Białymstoku, Wyższej Szkole Finansów i Zarządzania w Białymstoku oraz w Uniwersytecie Medycznym w Białymstoku. (dowód: akta kontroli str. 147-170, 215-246)

Uwagi dotyczące badanej działalności

Najwyższa Izba Kontroli zwraca uwagę, że obejmowanie opieką promotorską nadmiernej liczby studentów może negatywnie oddziaływać na jakość sprawowanego nadzoru nad studentami przygotowującymi prace dyplomowe. Ograniczenie ilości osób pozostających pod opieką jednego promotora wynika z § 2 pkt 7a) uchwały nr 957 Senatu UwB z dnia 16 czerwca 2012 r. w sprawie rodzajów zajęć dydaktycznych i liczebności grup studenckich, zgodnie z którym seminaria i proseminaria prowadzone powinny być w grupach studenckich liczących na ostatnim roku studiów I stopnia oraz na ostatnich dwóch latach studiów II stopnia i jednolitych studiów magisterskich 8-15 osób (co przedstawiono w pkt. 2.3. wystąpienia pokontrolnego), zaś Senacka Komisja ds. Kształcenia 16 kwietnia 2010 r. rekomendowała ograniczenie liczby osób pozostających pod opieką jednego promotora. Promotorzy prowadzili jednak zajęcia w kilku grupach seminaryjnych. Na przykład:

- dwóch promotorów z Wydziału Pedagogiki i Psychologii prowadziło na ostatnim roku studiów I, II i III stopnia zajęcia seminaryjne w roku akademickim 2011/2012 w pięciu grupach,
- w roku akademickim 2011/2012 czterech promotorów z Wydziału Ekonomii i Zarządzania prowadziło zajęcia w pięciu grupach seminaryjnych, a jeden w sześciu grupach, zaś w kolejnym roku czterech promotorów prowadziło zajęcia w pięciu grupach, dwóch w sześciu grupach, a jeden w siedmiu.

Ponadto na Wydziałach Ekonomii i Zarządzania oraz Pedagogiki i Psychologii było odpowiednio pięciu i dwóch promotorów prowadzących seminaria w grupach liczących od 16 do 21 studentów, tj. powyżej ustalonego limitu.

Dziekan Wydziału Pedagogiki i Psychologii wyjaśnił, że: *ważnym kryterium organizowania seminariów jest zainteresowanie studentów określoną problematyką. W sytuacji dużej liczby studentów, w tym studentów niestacjonarnych, istniała konieczność utworzenia dodatkowych seminariów w przypadku promotorów, których tematyka cieszyła się największym zainteresowaniem. Była to sytuacja przejściowa związana z bardzo dużą liczbą studentów niestacjonarnych. Wśród promotorów sprawujących opiekę nad największą liczbą studentów znalazły się osoby cieszące się największym autorytetem naukowym. Duża liczba studentów u niektórych wykładowców związana jest również ze szczególnym zainteresowaniem problemem pedagogiki wczesnoszkolnej oraz pedagogiki resocjalizacji. Ponadto jeden z promotorów kontynuował w 2012/2013 seminarium rozpoczęte przez profesora, który zrezygnował z pracy na UwB. Z kolei Dziekan Wydziału Ekonomii i Zarządzania wyjaśnił, że liczba studentów w jednej grupie seminaryjnej co do zasady nie przekraczała poziomu wskazanego w uchwale w sprawie rodzajów zajęć dydaktycznych i liczebności grup studenckich. W pojedynczych przypadkach studenci byli przypisywani do grup (ponad) wskazany limit na ich prośbę i po wyrażeniu zgody przez promotora. Promotorzy prowadzili większe liczby dyplomantów, jednak było to realizowane w kilku grupach seminaryjnych.* (dowód: akta kontroli str. 79-80, 171-179, 208-209)

2.2. Analiza dokumentacji 50 losowo wybranych prac licencjackich i magisterskich⁵ obronionych w okresie objętym kontrolą wykazała, że zgodnie z § 4 ust. 1 pkt 11-15 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 14 września 2011 r. w sprawie dokumentacji przebiegu studiów⁶ założono teczkę akt osobowych studentów, w których przechowywano m.in. jeden egzemplarz pracy dyplomowej (w wersji papierowej oraz w formie elektronicznej), recenzję pracy dyplomowej, protokół egzaminu dyplomowego, dyplom ukończenia studiów oraz suplement do dyplomu. Ponadto dokumentacja zawierała oświadczenia studentów o samodzielnym napisaniu pracy i korzystaniu z materiałów źródłowych zgodnie z prawem. (dowód: akta kontroli str. 180-188)

Dokumentacja prac dyplomowych obronionych na Wydziale Prawa w roku akademickim 2012/2013 zawierała dodatkowo: oświadczenie studenta o poinformowaniu go o jego prawach i obowiązkach, o zasadach kontroli samodzielności prac dyplomowych wraz z wyrażeniem zgody na przetwarzanie i przechowywanie pracy dyplomowej w celach realizacji procedury antyplagiatowej, protokół oryginalności pracy oraz raport podobieństwa. Obowiązek tworzenia takiej dokumentacji wynikał z zarządzenia Dziekana Wydziału Prawa w sprawie wprowadzenia Regulaminu Antyplagiatowego, opisanego w pkt. 1.1. wystąpienia pokontrolnego. (dowód: akta kontroli str. 16-26, 180-188)

Protokoły egzaminów dyplomowych spełniały wymogi określone w § 12 ust. 1 w/w rozporządzenia i zawierały m.in.: datę egzaminu, skład komisji egzaminacyjnej, treść zadanych pytań i uzyskane oceny, a także tytuł i ocenę pracy dyplomowej oraz ocenę egzaminu dyplomowego. Ocena pracy dyplomowej dokonywana przez promotora i recenzenta w każdym przypadku wskazywała, że przeprowadzona została analiza źródeł, będących podstawą sporządzenia pracy dyplomowej. (dowód: akta kontroli str. 180-188)

⁵ Osiem prac licencjackich i siedem prac magisterskich na Wydziale Prawa, 13 prac licencjackich i siedem prac magisterskich na Wydziale Ekonomii i Zarządzania oraz osiem prac licencjackich i siedem prac magisterskich na Wydziale Pedagogiki i Psychologii.

⁶ Dz. U. Nr 201, poz. 1188.

2.3. Zagadnienia dotyczące sprawowania opieki promotorskiej zostały określone w Regulaminie studiów oraz w uchwale nr 957 Senatu UwB z dnia 16 czerwca 2010 r. w sprawie rodzajów zajęć dydaktycznych i liczebności grup studenckich. Zgodnie z tymi dokumentami:

- od 1 października 2010 r. seminaria i proseminaria prowadzone powinny być w grupach studenckich liczących na ostatnim roku studiów pierwszego stopnia oraz na dwóch ostatnich latach studiów drugiego stopnia i jednolitych studiów magisterskich 8-15 osób⁷, zaś na niższych latach studiów – 20-30 osób,
- do prowadzenia seminariów dyplomowych, kierowania pracami dyplomowymi oraz ich recenzowania uprawnione były osoby posiadające tytuł naukowy profesora, stopień naukowy doktora habilitowanego lub uprawnienia równoważne z uprawnieniami doktora habilitowanego, lecz rada wydziału mogła upoważnić do w/w czynności osoby posiadające stopień naukowy doktora,
- roczny wymiar zajęć seminaryjnych zależał od kierunku studiów i wahał się od 30 godzin na kierunku europeistyka (studia I stopnia, niestacjonarne) do 150 na kierunku socjologia (studia II stopnia, niestacjonarne), na studiach III stopnia liczba godzin seminaryjnych wahała się od 112 (w zakresie prawa) do 240 (w zakresie biologii),
- praca dyplomowa musi być przygotowana samodzielnie, spełniać formalne i merytoryczne kryteria określone przez radę wydziału dla danego kierunku studiów i specjalności oraz powinna być złożona w formie papierowej i elektronicznej,
- wymagania określające sposób prowadzenia zajęć i zaliczenia seminarium dyplomowego określono w sylabusach przedmiotowych poszczególnych kierunków studiów.

Wydziały uczelni opracowały też własne procedury i zalecenia dotyczące dyplomowania oraz wymagania techniczne stawiane pracom dyplomowym, co zostało opisane w pkt. 1.1. wystąpienia pokontrolnego. (dowód: akta kontroli str. 28-68, 189-214)

2.4. Przegląd sposobu sprawowania opieki promotorskiej 15 promotorów, którzy w okresie objętym kontrolą sprawowali opiekę nad największą liczbą prac wskazuje, że:

- nie przyjmowano prac dyplomowych na krótko przed zaplanowanym terminem obrony – prace były oceniane przez promotorów na bieżąco, fragmentarycznie przez cały okres tworzenia pracy,
- promotorzy czerpali wiedzę na temat zagadnień dotyczących ochrony praw autorskich ze szkoleń oraz w wyniku samokształcenia,
- w sytuacji, gdy promotor na etapie sprawdzania fragmentów pracy zauważył, że dyplomant w tworzonej przez siebie pracy nie powołał się na źródło, wyjaśniał tę kwestię ze studentem, dyscyplinując go do stosownego poprawienia pracy,
- trzech promotorów wyjaśniło, że ustala ze studentami tematy prac dyplomowych w taki sposób, by obejmowały one tematykę, która znajduje się w kręgu zainteresowań naukowych promotora lub w której promotor się specjalizuje.

(dowód: akta kontroli str. 215-246, 950-951)

2.5. Narzędzia informatyczne służące weryfikacji prac wykorzystywane były na dwóch wydziałach Uczelni: Wydziale Prawa oraz Wydziale Ekonomiczno-Informatycznym Filii UwB w Wilnie. Weryfikacja prac prowadzona była za pomocą programów antyplagiatowych, które wprowadzone zostały do użytkowania zarządzeniami dziekanów. Obie regulacje stanowiły, że warunkiem dopuszczenia do obrony jest pozytywny wynik weryfikacji pracy za pomocą programu antyplagiatowego. (dowód: akta kontroli str. 16-27)

Dziekan Wydziału Prawa wyjaśnił, iż przyczyną podjęcia decyzji o zakupie informatycznego programu antyplagiatowego *była dbałość o podnoszenie jakości kształcenia na Wydziale Prawa oraz zapobieganie występowaniu naruszeń w zakresie praw autorskich. Ponadto wzięto pod uwagę ogólnokrajowe tendencje uformowane na poziomie różnych gremiów*

⁷ Uchwałą nr 1476 Senatu UwB z dnia 27 listopada 2013 r. w sprawie rodzaju zajęć dydaktycznych i liczebności grup studenckich, wchodzącą w życie 24 lutego 2014 r., przewidziano, że na ostatnim roku studiów pierwszego stopnia oraz na dwóch ostatnich latach studiów drugiego stopnia i jednolitych studiów magisterskich seminaria i proseminaria prowadzone są w grupach liczących co najmniej 15 osób.

kolegialnych (...) jednoznacznie promujących potrzebę wypracowania systemu narzędzi adekwatnych do aktualnej sytuacji w nauce i procesie tworzenia prac dyplomowych. W ocenie Dziekana: Program antyplagiatowy wspomaga procesy oceny oryginalności prac dyplomowych na Wydziale Prawa. Przyczynił się do ułatwienia oceny przez Promotorów jakości i rzetelności prac przygotowanych przez naszych studentów oraz ułatwienia możliwości stwierdzenia ewentualnych naruszeń praw autorskich w badanej pracy. Wzrosła świadomość studentów co do odpowiedzialności za rzetelność przygotowania prac dyplomowych.

(dowód: akta kontroli str.263-264)

2.6. Badanie 20 obronionych prac dyplomowych na Wydziale Prawa (13 o najwyższych wskaźnikach zapożyczeń i siedmiu wybranych losowo) wykazało, że wszystkie zostały poddane weryfikacji z wykorzystaniem informatycznego programu antyplagiatowego. Treść prac porównywano z dokumentami zgromadzonymi w bazie danych UwB oraz w bazach danych innych niż uczelniana, upublicznionymi w Internecie, a także z bazą aktów prawnych. W sytuacji, gdy nie został przekroczony wskaźnik zapożyczeń – co było warunkiem dopuszczenia pracy do obrony – z badania sporządzano skrócony raport. W przypadku, gdy w pracy przekroczono ten wskaźnik, sporządzano pełny raport i przekazywano go Promotorowi, celem wydania opinii. Jeżeli z opinii Promotora wynikało, że praca, mimo przekroczenia wskaźników, nie zawiera niedopuszczalnych zapożyczeń, kwalifikowano ją do obrony. Gdy zaś z oceny Promotora wynikało, że praca nie zawierała przesłanek popełnienia plagiatu przez jej autora, lecz nadmierna liczba cytatów wskazywała na niski stopień samodzielności – student po konsultacji z Promotorem dokonywał poprawy pracy, która następnie ponownie przechodziła procedurę antyplagiatową. Zapozyczenia znajdujące się w analizowanych pracach zostały oznaczone w sposób umożliwiający stwierdzenie, że nie są one oryginalnym dorobkiem autora.

(dowód: akta kontroli str. 247-262, 265-272)

Przeprowadzone w trakcie kontroli badanie za pomocą informatycznego programu antyplagiatowego 10 losowo wybranych prac licencjackich i magisterskich sporządzonych na Wydziale Ekonomii i Zarządzania wykazało, że w ośmiu z nich nie wystąpiły nieuprawnione zapożyczenia z innych źródeł.

(dowód: akta kontroli str. 273-274)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono nieprawidłowości, polegające na dopuszczeniu do egzaminu dyplomowego na Wydziale Ekonomii i Zarządzania dwóch studentów, których prace dyplomowe zawierały nieopisane zapożyczenia z innych źródeł. Promotorzy i recenzenci pozytywnie ocenili obie prace⁸, w tym w zakresie ich strony formalnej, mimo że:

- w zakończeniu pierwszej pracy zamieszczono fragment (trzy akapity o objętości około 2/3 strony) bez powołania się na źródło, z którego student skorzystał. Wyjaśniając przyczyny nieprawidłowości, Promotor i Recenzent stwierdzili, że zapożyczony fragment nie dotyczy istoty pracy i stanowi fakt powszechnie znany. Nie można więc mówić o przywłaszczeniu myśli badawczej. Ponadto źródło, z którego student korzystał zostało wymienione w bibliografii pracy, w związku z czym postępowanie można nazwać brakiem staranności studenta, a nie plagiatem. Recenzent dodał, że mając na względzie rzetelność naukową należało zapożyczony fragment opatrzyć stosownym przypisem. Z kolei Promotor wyjaśnił też, iż nieprawidłowości w pracy wynikały z przeoczenia oraz z nieznamości źródła zapożyczenia.

(dowód: akta kontroli str. 275-289)

- druga praca nie zawierała na stronach: 15-16 (ostatni akapit z zakończeniem na stronie 16), 16 (dwa pierwsze akapity), 41-42 (od siódmej linijki ostatniego akapitu do zakończenia akapitu na stronie 42 oraz przedostatni akapit na stronie 42) odwołania do źródeł, z których autorka korzystała. Zarówno promotor pracy jak i jej recenzent wyjaśnili, że w przypadku stron 15-16 uznać należy za przeoczenie brak przypisu ze wskazaniem źródła, z którego studentka skorzystała. W zakresie zapisów zamieszczonych na stronach 41 i 42 wyjaśnili, że studentka wykorzystwała materiały

⁸ Zgodnie z regulaminem studiów UwB, stanowiącym załącznik do uchwały nr 1225 Senatu UwB z dnia 25 kwietnia 2012 r., recenzent i promotor dokonują oceny pracy dyplomowej (§ 44 ust. 7), a pozytywna ocena tej pracy stanowi jeden z warunków dopuszczenia do egzaminu dyplomowego (§ 46 ust. 1).

źródłowe ze strony internetowej Orlenu lub z pozycji książkowej, bez powołania się na to źródło. Jednakże na stronie 43 pracy autorka powołuje się na pozycję książkową traktującą o transporcie. Jak wyjaśnił Recenzent można z tego wnioskować, że korzystała ona ze wskazanego źródła przy całym podrozdziale. Pewności jednak co do tego nie miał, gdyż autorka w przypisie wskazała tylko jedną stronę pozycji książkowej. Brak stosownych przypisów wskazujących na źródła zapożyczeń należy wg recenzenta uznać za przeoczenie. Przyznał, że przyczyną nieprawidłowości w analizie pracy był zbyt krótki czas na zapoznanie się z jej tematyką oraz brak stosownych narzędzi do weryfikacji źródeł. Nie ma bowiem fizycznych możliwości, aby przejrzeć każdą pozycję książkową i każdą stronę internetową, na którą student się powołuje. W jego ocenie wskazany byłby dłuższy czas na recenzowanie pracy. Ilość otrzymywanych do recenzowania prac jest tak duża, że niemożliwe jest, aby wszystkie zbadać wnikliwie. Dodał, że: *zdarza się, że otrzymujemy po 5-6 prac dyplomowych, które musimy zrecenzować i mamy na to 2-3 dni* (przedmiotową pracę została złożona 24 września 2013 r., a już 27 września 2013 r. sporządzono jej recenzję, zaś egzamin dyplomowy wyznaczono na 30 września 2013 r.).

(dowód: akta kontroli str. 290-325, 952-953)

Ocena cząstkowa

Badanie skuteczności procedur i działań podejmowanych w celu wykrywania naruszeń praw autorskich, przeprowadzone na podstawie analizy prac licencjackich i magisterskich wykazało, że były one skuteczne na Wydziale Prawa, który wykorzystywał narzędzia informatyczne do badania prac dyplomowych. Jednakże Najwyższa Izba Kontroli zwraca uwagę, że nadmierna liczba studentów piszących prace pod opieką jednego promotora na Wydziałach Ekonomii i Zarządzania oraz Pedagogiki i Psychologii, może niekorzystnie wpływać na jakość i samodzielność sporządzonych przez studentów prac dyplomowych.

3. Ocena działań podejmowanych w przypadku stwierdzenia naruszenia praw autorskich

Opis stanu
faktycznego

3.1. W okresie objętym kontrolą w UwB wszczęto jedno postępowanie dyscyplinarne w stosunku do studenta, który przedłożył do obrony pracę dyplomową zawierającą nieuprawnione zapożyczenia oraz sporządzał niewłaściwe przypisy. W wyniku postępowania ukarano obwinionego karą nagany z ostrzeżeniem. Skierowano również zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa plagiatu do prokuratury, która odmówiła wszczęcia dochodzenia w sprawie. Ponadto Dziekan Wydziału Ekonomii i Zarządzania wydał prokuraturze pracę licencjacką w związku z podejrzeniem złożenia jako własnej, pracy dyplomowej, która w całości lub części sporządzona została przez inną osobę. Do zakończenia kontroli postępowanie nie zostało zakończone.

(dowód: akta kontroli str. 326-335)

3.2. W trakcie kontroli przeprowadzono wśród 101 studentów Wydziału Pedagogiki i Psychologii (III rok) ankietę dotyczącą oceny systemu zapobiegania i wykrywania naruszeń praw autorskich. Jej wyniki wskazują m.in., że:

- wszyscy ankietowani studenci byli informowani przez promotorów o zasadach korzystania ze źródeł informacji oraz sposobach ich cytowania w pracy licencjackiej,
- 86% studentów w trakcie dotychczasowej nauki miało styczność z zajęciami z zakresu ochrony własności intelektualnej, z czego 60% z nich ocenia ich przydatność dobrze lub bardzo dobrze, 30,59% – średnio, natomiast 9,41% – źle lub bardzo źle,
- od 73% do 75% ankietowanych uważa, że skutecznymi sposobami zapobiegania plagiatom wśród studentów są wymagania kadry naukowo-dydaktycznej wobec studentów, uczciwość i rzetelność studenta oraz zdobyta wiedza w zakresie ochrony własności intelektualnej,
- 47% ankietowanych wskazało, że każdy student podpisywał oświadczenie antyplagiatowe,
- 32% studentów jest zdania, że wdrożenie procedur antyplagiatowych skutecznie wpływa na wykrywanie przypadków przywłaszczenia autorstwa.

(dowód: akta kontroli str. 336-949)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

IV. Wnioski

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli⁹, wnosi o rozważenie możliwości wprowadzenia spójnego systemu zapobiegania i wykrywania naruszeń praw autorskich obejmującego całość problematyki ich ochrony na poziomie UwB, określającego na przykład maksymalną liczbę studentów znajdujących się pod opieką jednego promotora, sposób sprawdzania przez promotora samodzielności złożonej pracy licencjackiej, magisterskiej i doktorskiej oraz tryb postępowania w przypadku podejrzenia złożenia pracy niesamodzielnej lub będącej plagiatem.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach: jeden kierownikowi jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Białymstoku.

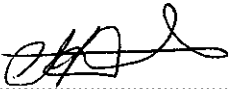
Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 30 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykonania wniosku pokontrolnego oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

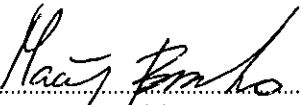
W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Białystok, dnia 11 lutego 2014 r.

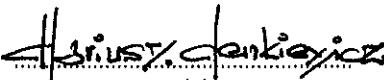
Kontrolerzy
Marcin Bielawski
starszy inspektor kontroli państwowej

.....
podpis

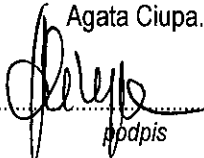
Maciej Brzosko
inspektor kontroli państwowej

.....
podpis

Mariusz Lenkiewicz
inspektor kontroli państwowej

.....
podpis

DYREKTOR DELEGATURY
Najwyższej Izby Kontroli w Białymstoku
z up. p.o. WICEDYREKTORA
Agata Ciupa.

.....
podpis

⁹ Dz. U. z 2012 r., poz. 82. ze zm. Ustawa zwana dalej „ustawą o NIK”.

